

ΕΙΔΙΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ὁ κ. **Θεοφ. Βορέας** εισηγεῖται διὰ τῶν κατωτέρω περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Κλ. Τσόουκα: *Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans. La vie et l'œuvre de Théophile Corydalée (1563-1646)*.

Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν βιβλίον τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἑλληνοῦ κ. Κλεοβούλου Τσόουκα, διδάκτορος τῆς φιλολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ μέλους τοῦ αὐτόθι «Ἰνστιτούτου Βαλκανικῶν ἐρευνῶν», ὅπερ πρὸ ὀλίγου γαλλιστὶ ἐκδοθὲν πραγματεύεται περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφικῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ καὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως «*Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans. La vie et l'œuvre de Théophile Corydalée (1563-1646)*» (Bucarest, 1948).

Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ἀξιόλογος συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, καὶ δὴ τῆς φιλοσοφίας, κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως περίοδον, καὶ ἡ πληρεστέρα μελέτη περὶ Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως, ἣτις ἐγράφη μέχρι τοῦδε.

Ἀποτελεῖται δ' ἐκ σελίδων 250 καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ὧν προτάσσεται βραχεῖα εἰσαγωγή.

Καὶ ἐν μὲν τῇ Εἰσαγωγῇ δεικνύει ὁ συγγραφεύς, πῶς ἡ Παιδεία ἡ ἑλληνική, ἣτις ὑπέστη τινὰ κλονισμόν εὐθὺς μετὰ τὴν Ἀλωσιν, ἀνέκυψε πάλιν κατὰ μικρὸν καὶ ἀνεπτύχθη προϊόντος τοῦ χρόνου ὑπὸ τὴν προστασίαν μάλιστα τῆς Ἐκκλησίας, ἰδρῦθησαν δὲ παντοῖα ἀνώτερα σχολεῖα, ἡ Ἀκαδημία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὰ Φροντιστήρια, τὰ Ἑλληνομουσεῖα, τὰ Γυμνάσια καὶ αἱ ἄλλα ἐστίαί τῆς παιδείας πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἔτι δ' ἐν ταῖς ἄλλαις χώραις, ὅπου ἔζη καὶ ἔδρα ὁ Ἑλληνισμός, ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς χώραις, ἀπὸ τῆς Ἰταλίας μέχρι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ, καὶ δὴ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς Ἡγεμονίαις, ὅπου καὶ ἄλλα Ἑλληνικά σχολεῖα εἶδον τὸ φῶς καὶ αἱ Ἀκαδημίαι τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τοῦ Ἰασίου (σ. 9-24).

Ἐν δὲ τῷ Α' μέρει ἐρχόμενος εἰς τὸν Θεόφιλον τὸν Κορυδαλλέα, ποιεῖται λόγον ἐν ἀρχῇ περὶ τῶν σπουδῶν καὶ τοῦ διδακτικοῦ αὐτοῦ ἔργου καὶ τῶν ἀγῶνων, τοὺς ὁποίους διεξήγαγε, καὶ τῆς ἄλλης δράσεως μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἔτι δὲ περὶ τῶν ἔργων, τῶν τε ἐκδεδομένων καὶ τῶν ἀνεκδότων, καὶ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἡ φιλοσοφία του ἤσκησεν ἐν Ρουμανίᾳ. Μετὰ τοῦτο ἐξετάζει ἐγγύτερον τὸν Κορυδαλλέα ὡς ὀπαδὸν τῆς Ἀριστοτελικῆς Σχολῆς τοῦ Παταβίου καὶ μαθητὴν τοῦ Καίσαρος Cremoninī καὶ ἐξαίρει τὸν χαρακτήρα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, παριστᾷ δὲ τὸν φιλόσοφον ὡς ἀναμορφωτὴν τῆς Παιδείας καὶ θεμελιωτὴν τῆς Πανεπιστη-

μιακῆς διδασκαλίας καὶ πατέρα τῆς φιλοσοφικῆς παιδείας ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ καὶ καθόλου τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνους διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἄξιον τῶν ἐπαίνων, τοὺς ὁποίους σοφοὶ Ἕλληνες καὶ ξένοι ἀπένειμαν εἰς αὐτόν, ἐν οἷς καὶ ὁ πολὺς Εὐγένιος Βούλγαρις, ὅστις εἶπε περὶ αὐτοῦ ὅτι «*οὐκ ἀμυδρὸν ἄστρον φιλοσοφίας ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀπέστειλβεν*» (σ. 27 - 117).

Ἐν δὲ τῷ Β΄ μέρει ἀναλύει ὁ συγγραφεὺς τὰ κυριώτατα τῶν ἔργων τοῦ Θεοφίλου τοῦ Κορυθαλλέως, ἦτοι τὰ ἐπιγραφόμενα «*Εἰς ἅπασαν τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους*» καὶ «*Εἴσοδος φυσικῆς ἀκροάσεως κατ' Ἀριστοτέλην*» καὶ «*Γενέσεως καὶ φθορᾶς πέρι κατ' Ἀριστοτέλην*» καὶ τὸ «*Περὶ Οὐρανοῦ*» καὶ τὸ «*Περὶ ψυχῆς*». Παρέχει δ' ἐν τέλει καὶ φωτοτυπίας ἐκ τῶν ἐκδεδομένων βιβλίων καὶ τῶν χειρογράφων τῶν σφζομένων, περιλαμβάνει δὲ καὶ δύο ἐπιγράμματα τοῦ Ἰωάννου Καρυοφύλλη πρὸς τὸν Θεόφιλον τὸν Κορυθαλλέα καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Κορυθαλλέως πρὸς ἐκεῖνον.

Εἰς λεπτομερείας δὲν εἰσέρχομαι.

Ἐπαιῶν ἄλλοτε ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τοὺς φιλογενεῖς ἀθλοθέτας, ὅσοι διὰ βραβείων ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ριπίσωσι τὸν ζῆλον καὶ ὑποθάλωσι τὴν ἄμιλλαν τῶν Ἑλλήνων εἰς ἐνίσχυσιν τῆς ὑλικῆς εὐημερίας τῆς χώρας ἐξέφρασα τὴν ἐλπίδα ὅτι καὶ ἄλλοι ταχέως θὰ ὑπάρξωσι τῶν γενναιοδώρων ἐκείνων τέκνων τῆς πατρίδος μιμηταί, ὥστε καὶ ὁ θεωρητικὸς βίος καὶ ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία νὰ ἐξετασθῇ τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνων. «*Ἐν ταῖς ἱστορίαις τῆς παγκοσμίου φιλοσοφίας ἔλεγον, καὶ αὐταῖς ταῖς μάλιστα διεξοδικαῖς, μόνη ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἐξετάζεται ἐν τῷ προσήκοντι μέτρῳ καὶ ἡ τοῦ Βυζαντίου φιλοσοφία μᾶλλον ἢ ἦντον ἐπαρκῶς, ἐκ δὲ τῶν χρόνων τῶν μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς μεγάλης ἡμῶν αὐτοκρατορίας ὀλίγα μόνον μνημονεύονται φιλοσοφησάντων Ἑλλήνων ὀνόματα, οἵτινες περὶ τοὺς χρόνους τῆς Ἀλώσεως κατέφυγον εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ἄλλο δὲ οὐδὲν ἀναγράφεται ἐν αὐταῖς περὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας κατὰ τὴν εἰρημένην περιόδον. Καὶ ὁ τὰς ἱστορίας ταύτας διεξερχόμενος ἀποκομίζει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ τουρκοκρατηθεῖσα Ἑλλὰς εὐθὺς ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως εἰς ζόφον διανοητικὸν βυθισθεῖσα οὐδεμίαν τὸ παράπαν ἐνεφάνισε κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους πνευματικὴν δρᾶσιν, ἡ δ' ἐπιστημονικὴ τῶν Ἑλλήνων διάνοια ναρκωθεῖσα οὐδέποτε πλέον ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην τοῦ φιλοσοφεῖν. Καὶ ταῦτα ἐν ᾧ οὐτ' εὐθὺς μετὰ τὴν Ἀλωσιν οὐτ' ἔπειτα οὔτε ἡ ἄλλη ἐπιστήμη καὶ παιδεία ἀπέλιπεν ὀλοσχερῶς τοὺς Ἕλληνας, οὔτε ἡ φιλοσοφικὴ διανόησις τέλεον διεκόπη, οὐδὲ ἀπώλεσέ ποτε παντάπασιν ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ τὴν σίμφυτον ὀρμὴν πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐρμηνεϊάν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ βίου.— Καὶ θέλομεν νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι διὰ βραβείων ὑπὸ φιλομούσων καὶ φιλογενῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας ἰδρυομένων καὶ*

ὁ ἄλλος ἡμῶν βίος ὁ μετὰ τὴν Ἑλλωσιν θὰ μελετηθῆ προσηκόντως καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ φιλοσοφία. Καὶ ὄχι μόνον ὁ Κωττούνιος καὶ Θεόφιλος ὁ Κορυδαλλεύς καὶ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ ὁ Κούμας θὰ ἀνακληθῶσιν ἐκ τῆς λήθης, ἀλλὰ καὶ ὅσοι μετὰ τὴν ἐθνικὴν παλιγγενεσίαν ἐμυσταγώγησαν τοὺς Ἑλληνας εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς Φιλοσοφίας. Πρέπον δὲ εἶναι ὄχι μόνον ὁ Βησσαρίων καὶ ὁ Θεόδωρος Γαζῆς καὶ ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος ἐκ τῶν χρόνων τούτων νὰ ἀναγράφωνται ἐν ταῖς ἱστορίαις τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν Ἑλλωσιν εἰς τὴν Ἑσπερίαν ἐλθόντες ἐδίδαξαν μεθ' ὅσου καὶ ἐκεῖνοι κλέους τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις καὶ ἔγραψαν συγγράμματα φιλοσοφικὰ καὶ μετέφρασαν εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ ἠρμήνευσαν φιλοσόφους καὶ ἄλλους Ἑλληνας συγγραφεῖς, κατέβαλον δὲ οὕτω μετὰ τῶν ἄλλων τότε σοφῶν τὴν ἄσειστον κρηπίδα, ἐφ' ἧς ἰδρῦθη τὸ περιλάμπρον οἰκοδόμημα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Δίκαιον δὲ πρὸς τούτοις εἶναι νὰ ἀξιῶνται μνείας καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι αὐτῇ καὶ ἐν τῇ ξένῃ περὶ τὴν φιλοσοφίαν διατρίψαντες ὄχι μόνον τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ φιλοσοφήματα ἐγνώρισαν εἰς τοὺς ἐπιγόνους, ἀλλὰ καὶ πολλὰ νεώτερα φιλοσοφικὰ συστήματα, εἴτε διὰ μεταφράσεων εἴτε διὰ διδασκαλίας, μετελαμπάδευσαν εἰς αὐτοὺς κατὰ τοὺς δυσχειμέρους χρόνους τῆς δουλείας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν ταῖς ἀπὸ τῆς Ἑλλώσεως κατὰ μικρὸν ἰδρυθείσαις ἀνωτέροις σχολαῖς, τοῖς ἑλληνομουσείοις, τοῖς λυκείοις, τοῖς γυμνασίοις, τοῖς φροντιστηρίοις, ταῖς Ἀκαδημίαις καὶ ὅπως ἄλλως ὀνομάσθησαν τὰ τοιαῦτα παιδευτήρια, ἐν οἷς οἱ ἀείμνηστοι τοῦ Γένους διδάσκαλοι ἔσπειραν τὸν σπόρον τῆς γνώσεως καὶ διετήρησαν ἀκοίμητον τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ ἀνύψωσαν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ παρεσκεύασαν τὴν Ἀνάστασιν τῆς πατρίδος, ἐκ τῶν κυριωτάτων παιδευμάτων ἐγένετο ἡ φιλοσοφία. Καὶ ἰδρῦθησαν σχολαὶ τοιαῦται προϊόντος τοῦ χρόνου πολλαχοῦ τῆς δουλευούσης Ἑλλάδος, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία, ἐν Ἀθῶνι ἡ Ἀθωνιάς Ἀκαδημία, ἐν Ἀθήναις, ἐν Πάτμῳ ἡ Πατμιάς Ἀκαδημία, ἐν Βουκουρεστίῳ, ἐν Ἰασίῳ, ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Κυδωνίαις καὶ ἄλλαχθ. Φιλοσοφήματα δὲ νεώτερα εἰσήχθησαν κατὰ μικρὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ τοῦ Καρτεσίου, τὸ τοῦ Λειβνιτίου καὶ τοῦ Οὐολφίου, τὸ τοῦ Λοκίου, τὸ τοῦ Σπινόζα, τὸ τοῦ Καντίου, τὸ τοῦ Σελλιγγίου καὶ ἄλλα». (Πρακτικὰ Ἀκαδημ. Ἀθηνῶν, 4, 1929, σ. 162 κέξ.). Ταῦτα ἔλεγον τότε.

Τὸ βιβλίον τοῦ Κλεοβούλου Τσοῦρκα, ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τοῦ φιλοσοφικοῦ ἔργου Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀπαρχὴ τῶν μελετῶν, τὰς ὁποίας ὑπεδείκνυον καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφετηρία πρὸς ἀκριβεστέραν κριτικὴν ἐξέτασιν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Ἑλλωσιν χρόνους.